

морозива. Така стратегія підсилюється ще й тим, що останнім часом на українському ринку харчових продуктів набуває популярності концепція «здорового способу життя», який передбачає і зумовлює виробництво так званих функціональних продуктів харчування, до яких і належать молочні продукти.

Таким чином вибір стратегії підприємства залежить від значної кількості чинників. Добре продумана, правильно сформульована стратегія окреслює найраціональніший шлях, найпродуктивніші способи досягнення мети, забезпечує підприємству вибір перспективних видів діяльності, високий попит на його продукцію.

Література

1. *Єранкін О. О.* Формування іміджу та репутації підприємств АПК як узагальнюючі фактори посилення їх конкурентоспроможності в умовах невизначеності. Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції. — К.: КНЕУ. 2004.
2. *Зозульов О.* Місце маркетингу у посиленні конкурентних позицій підприємства. — Маркетинг і реклама. — № 9. — 2002.
3. *Кливець П. Г.* Стратегія підприємства: Навчальний посібник. — К.: Академвидав, 2007.
4. *Маркетинг в АПК* // Под ред. Г. П. Абрамовой. — М.: Колос, 1997.
5. *Соловьев Б. Б.* Основы маркетинговой деятельности предприятия. — К., 1994. — С. 254.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2008

УДК 339.1:338.43

А. В. Блоха, здобувач,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ФОРМУВАННЯ РИНКУ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Розглянуто вузлові питання щодо організації ринку матеріально-технічних ресурсів промислового походження. Особливу увагу приділено необхідності забезпечення паритетних умов та формування такої системи ринку матеріально-технічних ресурсів, яка б дала можливість вибору для аграрних підприємств, а також на створення ефективної державної підтримки сільського господарства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: паритетність, ринок, матеріально-технічні ресурси, лізинг, ціна придбання.

Матеріально-технічне забезпечення, як життєво важлива сфера функціонування сільського господарства в сучасному світі, завжди привертало особливу увагу. Багатолітня практика свідчить, що з допомогою добре налагодженого матеріально-технічного забезпечення АПК забезпечується інтенсифікація та підвищення ефективності виробництва, знижується собівартість продукції, підвищуються врожаї та, як наслідок, зростає добробут зайнятих в аграрній сфері.

Саме тому, подальший розвиток агропромислового виробництва нерозривно пов'язаний з його техніко-технологічним переозброєнням, в якому особливе місце належить питанням формування ринку матеріально-технічних ресурсів агропромислового виробництва. Кризовий стан галузі значною мірою зумовлений істотними недоліками в матеріально-технічному забезпеченні, різким погіршенням платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників. Зниження рівня ресурсного потенціалу негативно позначається на обсягах виробництва сільськогосподарської продукції та на темпах оновлення сільськогосподарської техніки.

Проблема формування ринку матеріально-технічних ресурсів у сільському господарстві висвітлена в наукових публікаціях В. Г. Андрійчука, П. І. Гайдуцького, І. Г. Кириленка, Г. М. Підлісецького, П. Т. Саблука, О. М. Шпичака та ін. Вирішення проблеми формування та ефективного функціонування ринку матеріально-технічних ресурсів вимагає проведення подальших досліджень, спрямованих на удосконалення діяльності окремих інституцій ринкової інфраструктури.

Взагалі ж, ситуація на ринку матеріально-технічних ресурсів, зокрема на ринку сільськогосподарської техніки, виглядає вкрай незадовільно, не дивлячись на те, що в Україні в минулому було сформовано потужну галузь машинобудування для агропромислового комплексу. Вона об'єднує понад 130 підприємств і конструкторських бюро. Основні виробники тракторів в Україні — тракторний завод виробничо-торговельного холдингу (ВТХ) «Укравтозапчастина» (Київ), ВАТ «Харківський тракторний завод», ВТ «Південмаш» (Дніпропетровськ). До виробництва техніки залучено більше 40 підприємств військово-промислового комплексу, зокрема такі потужні, як ДКБ «Південне», ДП «Завод ім. Малишева», ВО «Південний машинобудівний завод» та ін. Випуск технічних засобів, вузлів, агрегатів і запасних частин здійснюють близько 330 підприємств, сумарна потужність яких дає можливість повністю задовольнити потреби АПК. Однак вітчизняні заводи з виробництва основних видів сільськогосподарської техніки не в силах забезпечити нею аграр-

ний сектор, критерієм чого має бути співвідношення: ціна — технологічний рівень — якість.

Із-за наявності значної суми дебіторської і кредиторської заборгованості більшість підприємств сільськогосподарського машинобудування змушені працювати в «пожежному» режимі. За відсутності замовлень працівники підприємств тривалий час знаходяться у відпустках за власний рахунок. При цьому спостерігається висока плінність кадрів, що негативно позначається на якості виробленої продукції. Загалом, підприємства сільськогосподарського машинобудування працюють на 30—40 % своєї потужності, деякі навіть на 5 %. Цей чинник, звичайно, впливає на відпускну ціну техніки. Покупець, у свою чергу, неохоче оплачує ту частину ціни техніки, що покриває невикористані потужності заводів.

Відставання вітчизняних машинобудівників від закордонних фірм особливо проявилось після того, як на вітчизняному ринку технічних засобів з'явилися машини американських, німецьких, французьких фірм. За цих умов розвиток сільськогосподарського машинобудування і виведення його продукції на рівень світових стандартів неможливий без технічного і технологічного перенаснащення вітчизняних заводів. Поряд із розширенням номенклатури машин необхідно вдосконалювати їх техніко-економічні параметри і якісні показники. Нині більшість вітчизняних заводів працюють на старих і застарілих технічних засобах, які не дозволяють застосувати прогресивні технології, що збільшує відставання вітчизняного машинобудування від закордонних фірм.

Вітчизняне сільськогосподарське машинобудування знаходиться в такому ж складному становищі, як і сільське господарство. Наприклад, рівень рентабельності виробництва тракторів загального призначення знизився з 19,2 % у 1991 р. до мінус 5,4 % у 2007 р., просапних тракторів — відповідно з 14,9 до мінус 5,4 %. Збитковим у 2007 р. було виробництво плугів, борін і машин для внесення в ґрунт мінеральних добрив і вапна, жаток, буркозбиральних комплексів, роздавачів кормів, транспортерів для прибирання гною, навантажувачів сільськогосподарського призначення. Взагалі ж вітчизняне сільгоспмашинобудування працює в режимі 3—5 % прибутковості.

Однією з основних причин даного становища стала відсутність цінової рівноваги, що спостерігалася впродовж останніх п'ятнадцяти років і призвела до економічної кризи в аграрній сфері, а як наслідок і до спаду виробництва в сільськогосподарському машинобудуванні. Нееквівалентний обмін сільськогосподарської і промис-

лової продукції призвів до значного зростання ступеню спрацювання основних засобів, зниження темпів науково-технічних розробок для галузі. Повільніші темпи підвищення цін на сільськогосподарську продукцію порівняно з продукцією промисловості значно зменшують можливості нарощування обсягів виробництва аграрними товаровиробниками та підвищення економічної ефективності їх діяльності. Обмежені грошові ресурси сільськогосподарських товаровиробників зумовили зменшення обсягів придбання матеріально-технічних засобів, незважаючи на те, що їх не вистачає майже в кожному господарстві.

Таблиця 1

ОБСЯГИ ЗЕРНА І МОЛОКА, ЯКІ НЕОБХІДНО РЕАЛІЗУВАТИ ДЛЯ ПРИДБАННЯ ОДИНИЦІ РЕСУРСІВ ПРОМИСЛОВОГО ПОХОДЖЕННЯ (т)

Види ресурсів промислового походження	1990 р.		2003 р.		2005 р.		2008 р.	
	Зерно	Молоко	Зерно	Молоко	Зерно	Молоко	Зерно	Молоко
Трактори								
Т150-К	57,0	43,0	337,2	275,8	379,0	198,3	231,0	138,6
ЮМЗ-6 КЛ	24,0	18,0	95,9	78,4	99,6	52,2	79,4	47,6
МТЗ-80-82	26,0	20,0	131,8	107,8	167,4	92,7	105,1	63,1
Зернові комбайни								
ДОН-1500	170,0	150,0	845,7	691,7	973,5	581,2	625,8	375,0
Вантажні автомобілі								
ГАЗ-4509	19,0	14,0	72,9	59,6	121,9	70,2	83,3	50,0
КАМАЗ-5320	66,0	50,0	328,1	268,3	365,8	200,8	250,0	150,0

У табл. 1 наведено кількість сільськогосподарської продукції (зерна і молока), яку необхідно реалізувати, щоб придбати певний вид техніки за період 1990—2008 рр. Так, для придбання зернового комбайну ДОН-1500 (середня ціна якого на початку 2008 р. залежно від комплектації становила 654 870—77 5000 грн) аграрним товаровиробникам необхідно було продати озимої пшениці — 626 т, а молока — 375 т. У 1990 році ця кількість становила відповідно 170 і 150 т, або у 4,2 і 2,5 разу менше.

Все це робить очевидним той факт, що за сучасної технічної та фінансово-економічної політики держави та власного фінансового стану аграрні підприємства опинились у становищі, в якому практично унеможливується процес відтворення технологічного та технічного оснащення їхнього виробничого потенціалу.

У багатьох сільськогосподарських підприємствах знос будівель і споруд становить понад 60 %, машин та обладнання — близько 70 %. Вартість основних засобів зростає переважно із-за їх індексації без додаткового введення нових потужностей. Більше половини парку тракторів, збиральних комбайнів та вантажних автомобілів відпрацювали свій амортизаційний строк. Унаслідок цього витрати на ремонт і технічне обслуговування становлять біля 70 % суми коштів на придбання нової техніки, до 40 % машин простоюють з технічних причин. Рівень забезпечення більшої частини сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними засобами не перевищує 50 % від нормативної технологічної потреби.

Диспропорції у забезпеченні сільського господарства матеріальними і технічними засобами виникли через те, що не були враховані зміни економічного механізму функціонування аграрного виробництва, розвитку багатокладності в сільському господарстві, рівня та напрямів спеціалізації, розмірів і форм виробництва, особливостей розвитку ринкових відносин.

Розглядаючи наявну ситуацію на ринку матеріально-технічних ресурсів агропромислового комплексу, необхідно відзначити досить високий рівень монополізації даної галузі посередницькими структурами, що пропонують в основному продукцію закордонних виробників. При цьому сільськогосподарські товаровиробники одержують продукцію за значно вищою ціною від вихідної ціни заводу-виробника. Таким чином, основна сума прибутків від їх діяльності переходить до посередницьких структур. У деяких випадках, з огляду на неплатоспроможність сільськогосподарських підприємств, між ними й посередницькими структурами укладаються угоди на постачання матеріально-технічних засобів під майбутній урожай, унеможливаючи при цьому одержання товаровиробниками основного прибутку на етапі реалізації продукції. До того ж такі бартерні угоди, як правило, укладаються за підвищеним рівнем цін на матеріально-технічні ресурси та за заниженими цінами на сільськогосподарську продукцію, завдаючи при цьому значних збитків сільськогосподарським підприємствам. Регулювання даної проблеми необхідно здійснювати впровадженням ліцензування діяльності таких

посередницьких структур, що допоможе забезпечити високу якість наданих ними послуг і збільшити надходження до державного бюджету.

Враховуючи такий стан матеріально-технічного забезпечення АПК, очевидно слід стати на шлях збереження цілісної інфраструктури інженерно-технічного і технологічного виробництва (господарський рівень), а також створення на базі діючих РТП та райагростачів акціонерних товариств відкритого типу з правом участі в їх діяльності юридичних і фізичних осіб, у першу чергу аграріїв. За аналогічними критеріями мають створюватись акціонерні товариства обласного рівня, до яких можуть входити підприємства обласної і міжрайонної спеціалізації, ремонтні заводи, товаровиробники.

Ринок матеріально-технічних засобів треба формувати у міру створення організаційно-правових та економічних умов розвитку товарного виробництва. Ці умови повинні забезпечити право товаровиробника самостійно визначати форми організації матеріально-технічного забезпечення, вільного вибору партнерів. Подальший розвиток ринку матеріально-технічних ресурсів у свій час було визначено Указами Президента України «Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку» (2000 р.), «Про заходи щодо розвитку аграрного ринку» (2004 р.), які передбачають створення в сільських населених пунктах кредитних спілок, гуртових ринків, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, фірмових магазинів та інших суб'єктів господарювання по забезпеченню товаровиробників матеріально-технічними ресурсами.

Для успішного виконання завдання формування та розвитку ринку сільськогосподарських матеріально-технічних ресурсів необхідна державна підтримка галузі та сільгоспвиробників. Намагання держави зробити це шляхом впровадження системи надання сільгосптоваровиробникам пільгових кредитів, лізингових програм і гарантій держави має низку суттєвих функціональних недоліків, що гальмують формування та розвиток ринку матеріально-технічних ресурсів.

Так, за оцінками експертів Світового банку, при сучасному стані АПК та при відкритому русі товарів і капіталів потенційний попит на лізингові послуги в Україні становить від 12 близько 50 млрд дол. США. Тобто, на сьогоднішній день лізингові компанії надають послуг по агролізингу на 0,6—0,8 % від своєї потенційної потужності.

Це, перш за все, пов'язано з низкою недоліків у діяльності державних лізингових компаній. Так, на перший погляд, за умови

обмеженого розміру ставки процента за операціями фінансового лізингу умови державних лізингових компаній є вигіднішими для сільськогосподарських підприємств порівняно з іншими видами лізингу, які надаються приватними лізинговими компаніями. Однак з метою збільшення прибутку НАК «Украгролізинг» у більшості випадків встановлює ціну техніки (на базі цієї ціни здійснюється розрахунок лізингових платежів) на рівні, що перевищує її ринкову ціну при безпосередньому продажу. Різниця між цінами за різними схемами придбання сільськогосподарської техніки наведена в табл. 2.

Таблиця 2

**СЕРЕДНІ ЦІНИ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ТЕХНІКУ
ЗА КАНАЛАМИ ЇЇ ПРИДБАННЯ на початок 2008 року, тис. грн**

Показник	Трактор ХТЗ — 17021, 16131	Зернозбиральний комбайн «Славутич»
Середня ціна придбання за всіма каналами	275—300	480
Середня ціна придбання в лізинг	338—365	580
Різниця, %	21,7—22,9	20,8

Як свідчать дані табл. 2, відпускна ціна комбайну вітчизняного виробництва «Славутич» з повною комплектацією жаток через НАК «Украгролізинг» становить близько 580 тис. грн (110—120 тис. дол. США), тоді як на ринку він коштує 480 тис. грн (близько 95 тис. дол. США). Те саме можна сказати про тракторну техніку Харківського тракторного заводу ім. С. Орджонікідзе — через НАК «Украгролізинг» трактори найпопулярніших марок ХТЗ — 17021, 16231, 16131, які належать до класу орно-просапних, коштують 338—365 тис. грн, тоді як їх ринкова ціна — 275—300 тис. грн. А це в свою чергу, відповідно, збільшує базу нарахування лізингових платежів, що робить сільського сподарську техніку для лізингоотримувача значно дорожчою. Певні функціональні недоліки спостерігаються і при реалізації пільгових кредитних державних програм.

Очевидним залишається той факт, що недосконалість державних пільгових кредитних та лізингових програм, якими держава намагається одночасно підтримати як сільгосппідприємства, так і виробників сільськогосподарської техніки, призводить лише до

ускладнення існуючої проблеми з формування цивілізованого конкурентноспроможного ринку матеріально-технічних ресурсів для сільського господарства.

Вважаємо, що формування та вдосконалення ринку матеріально-технічних ресурсів сільського господарства має ґрунтуватись на реформуванні відносин власності ремонтно-транспортних і постачальницьких підприємств; створенні розгалуженої мережі посередницьких підприємств, розташованих поблизу своїх споживачів; розвитку прямих зв'язків між виробниками та споживачами матеріальних і технічних засобів. Посередниками на селі мають стати створені на базі РТП, райагропостачів технічні центри та універсальні дилерські контори заводів на основі різних форм власності, які візьмуть на себе функції і відповідальність за постачання не тільки нової техніки, а й запасних частин, матеріалів і обладнання; організацію гарантійного ремонту, технічного обслуговування сільськогосподарської техніки протягом усього періоду її експлуатації; відновлення та продаж частково спрацьованих машин; забезпечення матеріалами відповідно до необхідного асортименту і строків використання; надання техніки в оренду і прокат; виконання окремих робіт і послуг.

Отже, формування повноцінного ринку матеріально-технічних ресурсів повинно здійснюватись на основі комплексного підходу, починаючи зі створення ефективної системи державної підтримки сільського господарства, впровадження пільгової системи кредитування та фінансового лізингу, регулювання посередницьких структур шляхом впровадження ліцензування та закінчуючи створенням на базі об'єднань підприємств обслуговуючих кооперативів, покликаних забезпечити сільськогосподарські підприємства доступними та якісними матеріально-технічними ресурсами.

Література

1. Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» // Урядовий кур'єр. — 2002. — 3 квітня.
2. Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо подальшого розвитку лізингу в аграрному секторі економіки» // Урядовий кур'єр. — 2001. — 23 лютого.
3. Формування виробничого потенціалу та ринку засобів виробництва. — К., 1993. — С. 223—257.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2008